

prof. dr Henryk Malewski

Akademia Bezpieczeństwa Publicznego Uniwersytetu Michała Römera

ORCID 0000-0002-0124-2242

mgr Rasa Tamošiūnaitė

Litewskie Centrum Ekspertyzy Sądowej

ORCID 0000-0003-0972-8391

prof. dr Vidmantas Egidijus Kurapka

Szkoła Prawa Uniwersytetu Michała Römera

ORCID 000-0001-6153-0716

prof. dr. Snieguolė Matulienė

Akademia Bezpieczeństwa Publicznego Uniwersytetu Michała Römera

ORCID 0000-0001-5379-4412

PROCES FORMOWANIA SIĘ PODPISU: CZYNNIK RODZINNY

Streszczenie

Artykuł zawiera krótki przegląd piśmiennictwa na temat kryminalistycznych badań podpisów, z uwzględnieniem prac litewskich ekspertów w tej dziedzinie. Znaczenie podpisu w życiu społecznym człowieka w XXI wieku utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie. W procesie socjalizacji młody człowiek musi przyjąć odpowiedzialność za określone decyzje, którym często towarzyszy podpisywanie dokumentów. Jednym z mniej rozpoznanych zagadnień w badaniach pisma jest proces kształtowania się podpisu i czynniki, które na ten proces wpływają. Autorzy artykułu postanowili zbadać tę kwestię i w pierwszym etapie, po przeprowadzeniu eksperymentu, wstępnie ocenili wpływ członków rodziny i ich podpisów na kształtowanie się podpisu młodego człowieka. Podczas eksperymentu zwrócono uwagę na strukturę (transkrypcja, obraz ogólny) i wspólne cechy sygnatur. Za podobne uznano te podpisy, których struktura (literowa, nieliterowa, mieszana) i większość ogólnych cech (rozmiar, bieg linii, pochylenie itp.) są zbieżne. Wyniki eksperymentu wykazały, że zwykle wybiera się podobny początek podpisu, długość podpisu, strukturę (elementy alfabetyczne lub niealfabetyczne, bieg linii), kolejność liter imienia i nazwiska. Rezultaty przeprowadzonych przez autorów badań mają charakter wstępny, choć już teraz można powiedzieć, że podpisy członków rodziny w wielu przypadkach wpływają na proces formowania się podpisu młodego człowieka. Uzyskane wyniki zachęcają do znacznie szerszego badania, w tym na poziomie międzynarodowym.

Słowa kluczowe: pismo odręczne, podpis, kryminalistyka, eksperyment badawczy, projekt naukowy

Część wprowadzająca

Autorzy artykułu wykładając kryminalistykę i ekspertologię sądową, analizując współczesną literaturę tych nauk, oceniając stosowane wytyczne i metodyki badawcze oraz mając doświadczenie eksperckie, w tym z zakresu badania pisma ręcznego, dochodzą do wniosku, że zarówno na świecie, jak i na Litwie są stosowane niejednolite metody badawcze, różny jest poziom rozwoju i czynniki kształtujące podstawy teoretyczne oraz koncepcje tych nauk. Można powiedzieć, że badanie określonych tematów czy problemów zależy nie tylko od ich rangi naukowej, praktycznego znaczenia i potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, lecz także od polityki kryminalistycznej i naukowej państwa, atrakcyjności zagadnienia, a nawet panującej „mody”, co oczywiście wiąże się z możliwością szybszego otrzymywania grantów badawczych (subsydii) czy zamieszczania publikacji w prestiżowych czasopismach naukowych.

Wśród takich dziedzin można wymienić pismoznawstwo, które jako jedna z najstarszych gałęzi technik kryminalistycznych i rodzajów badań eksperckich przeżywało swoje wzloty i upadki¹. Zdaniem autorów ostatnio na Litwie, po pewnej stagnacji, nadszedł czas, aby spojrzeć na rozwój pismoznawstwa z punktu widzenia współczesnej nauki, na którą duży wpływ mają nie tylko nowoczesne technologie, lecz także nowe formy dyskursu, znacznie zmniejszająca się potrzeba pisania w życiu codziennym zwykłego człowieka, zmiany w prawie (pojawiła się nowa forma podpisu: „cyfrowy podpis elektroniczny”, podpis biometryczny na tabletach), dążenia do stworzenia wspólnej europejskiej przestrzeni kryminalistycznej, procesy globalizacji i współpracy międzynarodowej, działania ENFSI, szczególnie ukierunkowane na akredytację badań, i inne czynniki.

Autorzy są przekonani, że należy kompleksowo zbadać problematykę naukową pismoznawstwa na Litwie, a niniejsze opracowanie może być początkiem nowej dyskusji, w niektórych dziedzinach bowiem zauważalne są oznaki stagnacji, chociaż były okresy, w których zwracano dużą uwagę na badania pisma ręcznego². Ostatnio

¹ Manfred Hecker przedstawia tezę, że próby badań porównawczych pisma mające na celu identyfikację osoby podejmowano już od momentu, kiedy człowiek zaczął pisać. O fałszowaniu dokumentów mówi się już od czasów Imperium Rzymskiego. Jednak prawdziwym przełomem w tej dziedzinie jest wiek XVI, kiedy to we Francji utworzone zostało pierwsze towarzystwo biegłych pismoznawców. Następnie duże znaczenie dla tej dziedziny miały dzieła François Demelle'a (1609), Camilla Baldiego (1622) i Jacques'a Ravenau (1665), o których wspomina M. Hecker. Historycznym aspektem badań pisma poświęca on jeden z rozdziałów monografii, w którym też zaznacza wkład innych naukowców z późniejszego okresu, takich jak: Jean-Hippolyte Michon, Jules Crépieux-Jamin, Georg Meyer, Hans Schneickert, Anton Karl Mally, Wilhelm Langenbruch, Edmond Locard i in. Zob. M.R. Hecker, *Traktat über den Wissenschaftlichkeitsanspruch der Forensischen Schriftvergleichung*, Kolonia Limited, Wrocław 2000, s. 58–77.

² H. Malewski, A. Žalkauskienė, *Tyčia iškraipytų asmeninių parašų tyrimas*, „Jurisprudencija” 2000, t. 18 (10), s. 94–103; J. Ignatjeva, J. Masiulienė, *Kriminalistinės rašysenos ekspertizės istorinė raida Lietuvoje 1918–2000 m.*, „Jurisprudencija” 2001, t. 23(15), s. 209–231;

problemy naukowe pismoznawstwa na Litwie zaczynają być analizowane i oceniane przez pryzmat współpracy międzynarodowej³.

Do aktualnych zagadnień ekspertyzy pisma należy też problem badań tradycyjnego podpisu. Kwestie autentyczności podpisów lub ich fałszerstwa pozostawały bowiem aktualne przez cały czas, a znaczenie ich ekspertyzy było znane od dawnych czasów. Choć badanie podpisów (ocena autentyczności i identyfikacja osoby na podstawie podpisu) przyciągało uwagę już w średniowieczu⁴, to o badaniach naukowych, a później kryminalistycznych, zaczęto mówić dopiero kilkaset lat temu. Podpisem jako przedmiotem badań interesowali się nie tylko prawnicy, psychologowie i kryminaliści, lecz także lekarze, grafolodzy i przedstawiciele innych dyscyplin naukowych. Badanie podpisów ma znaczenie zarówno w sprawach karnych, jak i administracyjnych czy cywilnych. Oprócz procesów sądowych kwestie autentyczności podpisów, paraf⁵ lub sygnatur mają znaczenie w badaniu źródeł historycznych, literackich, artystycznych⁶, a nawet w analizie i weryfikacji kart poparcia różnych kandydatów przez obywateli w wyborach itp.

Uważamy, że interesującym elementem możliwego kompleksowego projektu badań pisma odręcznego może być kwestia procesu formowania się podpisu indywidualnego w XXI wieku oraz znaczenie wpływu członków rodziny na ten proces. Aby osiągnąć ten cel, przeprowadziliśmy badanie pilotażowe. W przyszłości planuje się realizację znacznie szerszej zakrojonych badań nad zmiennością relacji między podpisem a transkrypcją literową imienia i nazwiska osoby oraz zmniejszającą się praktyką (potrzebą) pisania⁷. Jesteśmy przekonani, że nadszedł czas, aby rozpocząć prace nad projektem „Ustawy o podpisie”. Na pierwszym etapie należy przygotować

R. Tamošiūnaitė, *Ekspertinių pavyzdžių ruošimas rašyenos objektų tyrimui*, „Jurisprudencija” 2005, t. 66 (58), s. 77–83.

³ R. Tamošiūnaitė, *Rašyenos ekspertizė Lietuvos teismo ekspertizės centre: dabartis ir ateities tendencijos*, w: H. Malevski, V. Shepitko, V. Tishchenko, *Криміналістика та судова експертологія: наука, навчання, практика*, 14 Міжнародний Конгрес, 13–15 вересня, Т. 2, Гельветика, Одеса 2018, s. 436–442; N.V. Syrotenko, R. Tamošiūnaitė, V.G. Abrosymova, *Forensic research on short signatures*, „Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics” 2020, t. 22, nr 2, s. 293–303; N. Syrotenko, R. Tamoshiunaite, V. Abrosymova, *Solving certain integration tasks in forensic handwriting analysis*, „Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics” 2021, t. 25, nr 3, s. 135–152.

⁴ Na przykład statut litewski z 1522 r. przewidywał karę za fałszowanie dokumentów (przywłaszczenie praw szlachty litewskiej). W tym czasie wszystkie dokumenty były spisane, fakty fałszerstwa ustalano więc, badając pismo odręczne, podpis, druk i pergamin.

⁵ Skrócone podpisy oraz szczególnie ich nieliterowe wersje, które często są nazywane parafami, zawsze stwarzają dużo problemów biegłym, gdyż zawierają niewiele materiału graficznego. Pisali o tym niejednokrotnie naukowcy i biegli praktycy. Zob. np. T. Tomaszewski, *Dylematy biegłego pismoznawcy w badaniu paraf*, „Człowiek i Dokumenty” 2021, nr 63, s. 42–50.

⁶ Zob. np. T. Widła, *Ekspertyza sygnatury malarzkiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016.

⁷ R. Tamošiūnaitė, *Parašo ir vardinio įrašo tyrimo problemas rašyenos ekspertizėje identifikuojant asmenį*, „Jurisprudencija” 2004, nr 53 (45), s. 65–70.

i przeprowadzić projekt naukowy, w ramach którego z udziałem biegłych Litewskiego Centrum Ekspertyzy Sądowej oraz przedstawicieli instytucji akademickich została dokonana kompleksowa analiza badań pismoznawczych i związanych z tym problemów oraz uzyskano by informacje na temat możliwości wdrażania osiągnięć naukowych i zaawansowanych praktyk innych krajów⁸ w działania litewskich organów ścigania i instytucji eksperckich. Celowe jest włączenie do tego projektu naszych studentów, którzy mogliby aktywnie uczestniczyć w procesie naukowym, mającym realne znaczenie praktyczne, podczas przygotowywania prac magisterskich lub licencjackich. Gdyby taki projekt zakończył się sukcesem, to po uzyskaniu ciekawych i znaczących rezultatów możliwe byłoby zaplanowanie projektu międzynarodowego o podobnym charakterze. Wśród potencjalnych partnerów znajdują się akademickie ośrodki badawcze reprezentujące polskich naukowców i specjalistów, a także Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne⁹, z którym ściśle współpracujemy.

Cel badania: jest to badanie pilotażowe mające na celu ustalenie, czy podpisy członków rodziny w XXI wieku wpływają na proces powstawania podpisu młodego człowieka. Do badań wybrano studentów I roku Akademii Bezpieczeństwa Publicznego Uniwersytetu Michała Römera oraz członków ich rodzin.

Hipoteza badawcza: postawiono hipotezę, że pismo ręczne młodych ludzi (w wieku 18–19 lat) nie jest jeszcze w pełni ukształtowane, a ich praktyka podpisywania się nie jest duża, ale już istnieje potrzeba i konieczność posiadania własnego, unikatowego podpisu, na proces jego formowania się zaś mają wpływ podpisy starszych członków rodziny, ich transkrypcja, grafika, struktura itp.

Metody badawcze: analiza dokumentów i źródeł naukowych, metoda porównawcza, metoda eksperymentalna, metoda uogólniająca.

Próbka badawcza, która spełniała wymagania ustalone w eksperymencie, składała się z podpisów członków 26 rodzin (łącznie otrzymaliśmy podpisy 147 osób). Taka próba była wystarczająca dla wyników, które wstępnie potwierdziły naszą hipotezę i umożliwiają kontynuację badań w tym zakresie (badanie większej liczby podpisów respondentów) oraz opracowanie obszerniejszej publikacji naukowej. W trakcie eksperymentu wymagano, aby jego uczestnicy bezwzględnie przestrzegali przyjętych warunków i sposobu kreślenia podpisów, ale niektóre podpisy probantów musiały zostać odrzucone z powodu ich niewłaściwego złożenia.

Podczas eksperymentu zwracano uwagę na strukturę (transkrypcja, obraz ogólny) i ogólne cechy podpisów. Za podobne uznano te podpisy, których struktura (literowa, nieliterowa, mieszana) i większość ogólnych cech (rozmiar, impuls, nachylenie osi grammy itp.) były zbieżne. W toku dalszych badań granice eksperymentu zostaną poszerzone nie tylko o parametry ilościowe, lecz także jakościowe. Planowana jest analiza wpływu cech inskrypcji imienia i nazwiska na indywidualne cechy podpisu.

⁸ Warto tu wspomnieć Wrocławskie Sympozja Badań Pisma, które są wyjątkowym zjawiskiem naukowym i trwają nieprzerwanie od prawie 40 lat. W 2022 r. na Uniwersytecie Wrocławskim odbyło się XX Wrocławskie Sympozjum Badań Pisma (Dokumentów) (w dn. 9–10 czerwca).

⁹ Wszyscy współautorzy tego artykułu są aktywnymi członkami Litewskiego Towarzystwa Kryminalistycznego.

Uzyskane wyniki są podstawą do podjęcia w przyszłości wspólnie z naukowcami z kilku krajów podobnych badań, według skoordynowanego programu, w celu oceny, czy postawione hipotezy i nasze spostrzeżenia znajdują potwierdzenie w innych krajach.

Pojęcie i miejsce podpisu w życiu społecznym człowieka

W XXI wieku człowiek jest połączony setkami różnego rodzaju relacji z innymi ludźmi, instytucjami i organizacjami. Stale uczestniczy w różnych wydarzeniach społecznych, gospodarczych, kulturalnych, politycznych i w innych procesach, z których wynikają określone prawa i obowiązki, co często wiąże się z podpisywaniem stosownych dokumentów. Dlatego podpis jest nieodłącznym elementem naszego życia.

Analizując główną hipotezę tego artykułu, musimy wspomnieć o powiązaniach między procesami formowania się podpisu osoby i jej pisma ręcznego. Na początku zwykle powstaje tylko pismo odręczne, które w trakcie procesu uczenia się stopniowo nabiera pewnych specyficznych cech, odchodzi od standardowych wymagań i zasad pisania, a po wystarczająco długiej praktyce staje się indywidualne, zyskując niepowtarzalny charakter oparty na indywidualnym zespole cech ogólnych i szczególnych, które pozwalają zidentyfikować osobę dzięki charakterystyce pisma. Proces ten trwa praktycznie przez cały okres uczenia się osoby, co zajmuje około dwudziestu lat. Zwykle 25-letnia osoba, która ukończyła szkołę, już rozwinęła i ugruntowała pismo odręczne, a umiejętności pisania są bardzo istotne dla utworzenia podpisu. Cechy pisma ręcznego bowiem zwykle odzwierciedlają się również w podpisie osoby, zwłaszcza że proces formowania się podpisu rozpoczyna się znacznie później. W naszym regionie w wieku kilkunastu lat (zwykle 16) nabywa się określone prawa podmiotu gwarantowane przez państwo. Można powiedzieć, że osoba, która ma nawet umiarkowanie rozwinięte pismo odręczne, jest w stanie stworzyć trwały indywidualny podpis w wystarczająco krótkim czasie, zwłaszcza jeśli poświęci mu wystarczająco dużo uwagi i praktycznego wysiłku. Nie oznacza to, że podpis osoby nastoletniej nie ulegnie później pewnym zmianom, stanie się wariantem lub całkowicie zmieni transkrypcję (podpisy zamężnych kobiet). Ten czynnik wymaga szczególnej uwagi przy badaniu podpisów młodych ludzi.

W ocenie procesu tworzenia podpisu młodego człowieka musimy uwzględnić różne czynniki, które na ten proces wpływają. Jednym z najważniejszych jest imię i nazwisko osoby; ich cechy (transkrypcja itp.) bowiem znajdują zwykle odzwierciedlenie w podpisie. Aby jednak określić, w jaki sposób te cechy rozwijają się i zyskują odbicie w grafizmie podpisu, konieczne jest zbadanie pisma i podpisów bliskich członków rodziny oraz próba ustalenia związku między już uformowanymi i powstającymi podpisami członków rodziny. Dla określenia tego faktu istotne są metody ekspertyzy pisma ręcznego, pozwalające zidentyfikować, usystematyzować i przeanalizować cechy zarówno pisma odręcznego danej osoby, jak i jej podpisu.

Ekspertyza pisma opiera się na ogólnych zasadach ekspertyzy sądowej, a jej główne zadania są analogiczne do innych zadań ekspertyz kryminalistycznych – są to zadania identyfikacyjne, klasyfikacyjne i diagnostyczne. Obiekty ekspertyzy

pismoznawczej są dość specyficzne, gdyż jej przedmiotem mogą być zarówno długie teksty pisane ręcznie (umowy, protokoły, testamenty, anonimy, pożegnalne listy samobójców itp.) bądź ich fragmenty, jak i krótkie teksty (pojedyncze słowa lub cyfry, krótkie notatki, podpisy wykonane w transkrypcji literowej lub nieliterowej)¹⁰.

Należy podkreślić, że badania pisma ręcznego prowadzone są zgodnie z ogólnymi wymogami metodyki eksperckiej, ale ich przedmiot (długie lub krótkie teksty, notatki składające się z kilku lub jednego wyrazu itp.) w porównaniu z innymi klasycznymi obiektami ekspertyzy sądowej (daktyloskopia, trasologia, badania nad bronią czy badania dokumentów itp.) są odmienne, sam grafizm ręczny zaś często jest bardzo zróżnicowany, nawet w obrębie pisma tej samej osoby, i zależy od wielu czynników obiektywnych i subiektywnych, wewnętrznych i zewnętrznych. Coraz częściej analizując pismo – pismo ręczne i podpisy – musimy się opierać na wiedzy z różnych dziedzin naukowych: z medycyny, neurofizjologii, psychologii, psychiatrii itp., co z jednej strony rozszerza możliwości badawcze, a z drugiej stawia wyższe wymagania kompetencjom eksperta. Coraz częściej badając pismo ręczne i podpisy, spotykamy się z różnymi odchyleniami od tzw. normy pisania i podpisywania się, co wiąże się z różnymi chorobami (choroba Parkinsona, dysleksja, choroba Alzheimera itp.), urazami, szczególnymi warunkami pisania lub podpisywania się (intoksykacja narkotykami, środkami psychotropowymi lub napojami alkoholowymi itp.), stanem psychicznym piszącego (stres, zmęczenie itp.). W XXI wieku znacznie więcej osób pisze lewą ręką. Specyfika pisania i podpisywania się osób leworęcznych przyciągnęła zatem większą uwagę, co niewątpliwie stymuluje badania naukowe w tej dziedzinie¹¹.

W pismoznawczych badaniach eksperckich konieczna jest ocena czynnika subiektywnego w procesie pisania lub podpisywania się, ponieważ osoba może znacząco zmienić cechy swojego pisma (np. w przypadku autofałszerstwa) do tego stopnia, że specjalista nie będzie w stanie sformułować kategoriycznych wniosków, a nawet będzie zmuszony odmówić wydania opinii. Jest to szczególnie ważne podczas badania krótkich tekstów i podpisów, dlatego analizy podpisów zajmują szczególne miejsce wśród obiektów badań pismoznawczych.

Podpis to własnoręczny znak graficzny odzwierciedlający nazwisko określonej osoby, którym zwykle potwierdza się jakiś fakt lub stan życiowy, dlatego podpisać się zawsze musi osoba, której nazwisko jest wskazane w dokumencie. Najczęściej osoba podpisuje się w określony, charakterystyczny dla niej sposób, który na ogół różni się od formy zapisu jej nazwiska w danym dokumencie. Aby podpis miał właściwości poświadczające, musi znajdować się w określonym miejscu, np. pod tekstem pełnomocnictwa, umowy czy sprawozdania, w ustalonych rubrykach listy płac itp. Podpis może się składać ze wszystkich lub tylko kilku liter nazwiska, elementów

¹⁰ E. Kurapka, H. Malewski, E. Palskys, S. Kuklianskis, *Kriminalistikos technikos pagrindai (vadovėlis)*, Eugrimas, Lietuvos teisės akademija, Vilnius 1998, s. 209–212.

¹¹ Zob. np. E. Grzeszyk-Kiliańska, *Leworęczność jako proces lateralizacji człowieka na przełomie ontogenezy*, w: R. Cieśla (red.), *Współczesne wyzwania wobec badań dokumentów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2021, s. 89–105.

nieliterowych, finalizującego go elementu (zawijasa) i elementów dodatkowych. Ponadto mogą występować podpisy, w których nie ma żadnej litery lub jest tylko pierwsza litera, ale nie ogranicza to ich właściwości poświadczających wolę sygnatariusza dokumentu¹². W literaturze naukowej znajdujemy różne definicje podpisów i ich klasyfikacje. Na przykład polski kryminalistyk Antoni Feluś wskazuje, że istnieją podpisy w transkrypcji literowej zgodne z zapisem imienia i nazwiska osoby, a także podpisy uproszczone. Podpisy uproszczone dzieli on na: monogramy, podpisy skrócone, inicjały¹³.

Podpis jest więc niezbędnym elementem wielu dokumentów¹⁴. W naszych czasach, co może wydawać się absurdalne, na świecie żyją setki milionów ludzi niepiśmiennych¹⁵, którzy również uczestniczą w życiu gospodarczym, politycznym i społecznym, a w konsekwencji bardzo często muszą się podpisywać. Badanie podpisów osób niepiśmiennych ma swoją specyfikę (badane są symbole, krótkie znaki itp.).

Innym problemem są procesy globalizacji powodujące, że spotyka się ludzi z innych krajów, kontynentów czy nawet cywilizacji, którzy używają pisma nieopartego na alfabecie łacińskim. Na przykład w miejscu urodzenia danej osoby dominuje cyrylica, zatem jej podpis jest tworzony zgodnie z zasadami tego pisma, natomiast w innej części świata musi ona napisać swoje imię i nazwisko literami łacińskimi. Należy jednak zauważyć, że te wymagania nie dotyczą podpisu.

Podpis jest obiektem graficznym, ale różni się od zwykłego pisma odręcznego przede wszystkim tym, że zawiera mniej informacji niż pismo odręczne. Ponadto wiele cech pisma może w ogóle w nim nie występować. Z jednej strony oczywiście utrudnia to identyfikację wykonawcy, ale z drugiej strony cechuje go zwykle znaczny, a przynajmniej średni automatyzm kreślenia, co w mniejszym stopniu przejawia się w piśmie zwykłym. Dlatego podpis najczęściej odzwierciedla utrwalony nawyk kreślenia znaków graficznych, co pozwala identyfikować jego wykonawcę¹⁶. Jedno-

¹² Trzeba podkreślić, że w prawie niektórych krajów wymaga się, aby podpis był zapisem pełnej literowej transkrypcji imienia i nazwiska osoby, a zapis imienia i nazwiska w nieliterowej lub skróconej wersji jest uznawany za parafę. Parafa (fr. *paraphe* z gr. *paragraphos*): 1) skrócony podpis na dokumencie, piśmie służbowym etc.; 2) inicjały zamiast podpisu. Zob. *Parafas*, <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai>, dostęp 06.06.2022.

¹³ Zob. A. Feluś, *Podpisy. Studium z pismoznawstwa kryminalistycznego*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1987, s. 16.

¹⁴ Należy przypomnieć, że na Litwie nie ma ustawy, która by jednoznacznie ustalała wymagania stawiane podpisom. Naukowcy i specjaliści niejednokrotnie zwracali na to uwagę. Niektóre instytucje (banki, firmy ubezpieczeniowe i niektóre inne podmioty gospodarcze) podczas zawierania umów z obywatelami stosują specjalne formularze, w których wymaga się umieszczenia rękopiśmiennego zapisu imienia i nazwiska wraz z podpisem.

¹⁵ Zob. np. *International Literacy Statistics: A Review of Concepts, Methodology and Current Data*, UNESCO Institute for Statistics, Montreal 2008, s. 56–79.

¹⁶ Warto zaznaczyć, że zdarzają się przypadki, kiedy osoba świadomie zniekształca swój podpis, mając na celu zanegowanie w przyszłości jego autentyczności, co jest uznawane za auto-fałszerstwo. Więcej o tym zob. H. Malewski, A. Zalkauskienė, *Umyslna falsyfikacja własnego podpisu w celu zakwestionowania jego autentyczności*, w: Z. Kegel (red.), *Problemy dowodu*

częście musimy stwierdzić, że podpisy są obiektami wariantowymi, poza tym osoba może mieć kilka odmian swojego podpisu, co jest charakterystyczne dla osób podpisujących się bardzo często (podpisują ważne dokumenty długim podpisem, a dużą ich liczbę – uproszczonymi, skróconymi parafami). Swoją specyfikę ma również badanie podpisów osób będących pod wpływem alkoholu lub środków psychotropowych (narkotycznych), ponieważ często różnią się one od podpisów składanych w normalnych warunkach¹⁷.

Podstawowymi identyfikacyjnymi cechami podpisu są: topografia¹⁸, transkrypcja podpisu, jego struktura (złożoność), ogólne i szczególne cechy pisma, które odzwierciedlają się w podpisie¹⁹. Architektonika (design) podpisu często ma trzy główne elementy: monogram (kompozycję pierwszych liter imienia i/lub nazwiska), literowaną lub nieliterowaną środkową część podpisu oraz element zamykający podpis (człon końcowy z dodatkowymi grammami lub bez).

Litewscy naukowcy niejednokrotnie badali różne zagadnienia dotyczące identyfikacji i diagnostyki podpisów²⁰, ale proces formowania się podpisu ani warunki i czynniki na niego wpływające nie były przedmiotem szerszych badań. Jedną z takich prób była przeprowadzona przez M. Keturkienė analiza podobieństwa pisma odręcznego rodziców i dzieci. Autorka stwierdza, że: „Dzieci, tworząc swoje podpisy, często polegają na doświadczeniu rodziców, nie jest więc rzadkością, że niektóre ich elementy mogą być bardzo podobne. W społeczeństwie przeważa opinia, że ich pismo ręczne może również mieć podobieństwa, ale nie jest jasne, czy te podobieństwa są spowodowane próbami świadomego lub nieświadomego naśladowania pisma rodziców przez dzieci, czy też czynnikami dziedzicznymi genetycznie. Przeprowadzono niewiele

z dokumentu. Materiały VIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma 17–19 czerwca 1998 r., Katedra Kryminalistyki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, s. 143–151; H. Malewski, A. Żalkauskienė, Self-falsifications or the variants of the signature, „Document Various Specification” 2000, nr 1, s. 49–53; A. Koziczak, Autofalszerstwo, Difin SA, Warszawa 2020.

¹⁷ Zob. np. H. Malewski, A. Żalkauskienė, *Problematyka badania pisma osób nietrzeźwych i jego znaczenie w ustalaniu faktów prawnych*, w: Z. Kegel (red.), *Aktualne tendencje w badaniach dokumentów. Materiały XIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma*, Wrocław 2008, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 367–379.

¹⁸ Cechy topograficzne podpisu w porównaniu z topograficznymi cechami tekstu rękopiśmiennego mają minimalną wartość identyfikacyjną, gdyż najczęściej lokalizacja podpisu na dokumencie jest już ustalona.

¹⁹ E. Palskys, *Kriminalistinis dokumentų tyrimas*, Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Vilnius 1978, s. 77–79.

²⁰ А. Жалкаускене, Г. Малевски, *Почерковедческая экспертиза в Литве: состояние и тенденции перемен* w: *Теория та практика судової експертизи і криміналістики*, Выпуск 2, Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 19–20 червня 2002 р.), Харків 2002, s. 182–190; H. Malewski, *Autografy Adama Mickiewicza w aktach Komisji Śledczej N. Nowosilcewa w sprawie Towarzystwa Filaretów*, w: R. Cieśla (red.), *Dokument i jego badania*, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 257–266.

badan naukowych pozwalających potwierdzić takie założenie lub mu zaprzeczyć”²¹. Na ostatnim etapie przygotowania niniejszego artykułu, a właściwie już w trakcie jego redagowania, pojawił się interesujący artykuł kazuistyczny autorstwa T. Tomaszewskiego, w którym są zawarte spostrzeżenia na temat konieczności stworzenia metodologii badania podobnych pism i podpisów²². Artykuł ten tylko wzmocnił naszą opinię o potrzebie przeprowadzenia szerszego badania wpływu członków rodziny na proces formowania podpisu młodego człowieka.

Eksperyment – warunki i metody badawcze

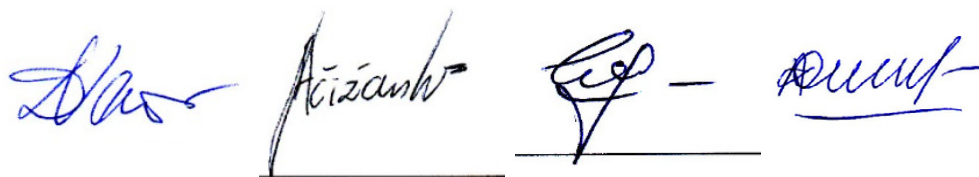
Podczas eksperymentu zwracano uwagę na strukturę (transkrypcja, obraz ogólny) i cechy ogólne podpisów. Za podobne podpisy uznano te, których struktura (literowa, nieliterowa, mieszana) i większość ogólnych cech (wielkość, rozpiętość, pochylenie) były zbieżne.

Te cechy ogólne zostały wybrane jako podstawa określania podobieństw z tego powodu, że prezentują one ogólny obraz podpisów, czyli wyraźnie widoczne cechy, które niespecjalista może zauważyć i zastosować w praktyce (kopiować, przerysowywać, pisać z pamięci). Podczas fałszowania podpisów najczęściej wykorzystywane są najbardziej charakterystyczne cechy, umożliwiające fałszerzowi podpisanie się w sposób wizualnie podobny. Cechy szczególne podpisów trudno zauważyć (szczególnie z punktu widzenia laika), a utrwalonego nawyku podpisywania się, opartego na procesach psychofizjologicznych oraz motorycznych kierowanych przez nasz mózg, nie da się łatwo zmienić. W eksperymencie porównano więc podpisy na podstawie ogólnego ich obrazu (Ryc. 1).

²¹ Zob. M. Keturkienė, *Vaikų ir jų tėvų rašysenų ypatumai*, w: *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija, Vilnius 2020, nr 16, s. 271. Na niektóre aspekty (psychologiczne, fizjologiczne, medyczo-sądowe etc.) podobieństwa grafizmu podpisów członków rodzin zwracają uwagę V.V. Tomilin, R.N. Iziumov, V.V. Ustinov, R. Saudek, M. Beacom i in., podkreślając konieczność przeprowadzania wszechstronnych eksperymentów i badań naukowych. Zob. np. Р.Н. Изюмов, В.В. Устинов, *Почерковедческое исследование подписей, выполненных родственниками*, w: *Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях*, Материалы VII международной научно-практической конференции, Московский государственный юридический университет имени О. Е. Кутафина (МГЮА), Москва 2019, s. 173–177.

²² T. Tomaszewski, *Czy łatwo odróżnić podpis ojca od podpisu syna, tj. o próbie opracowania metodyki badań pisma podobnego*, „Człowiek i Dokumenty” 2021, nr 65, s. 48–58.

Ryc. 1. Podpisy czterech osób o znaczących i oczywistych różnicach cech graficznych

Źródło: badania własne.

Wynik eksperymentu (analiza podpisów członków 26 rodzin) pozwala stwierdzić, że w większości przypadków ustalono podobieństwa podpisów członków tych rodzin, które przedstawiono w Tabeli 1. W przypadku dwóch rodzin nie było wskazane pokrewieństwo osób, których podpisy analizowano. Wśród członków sześciu rodzin nie stwierdzono podobieństwa w transkrypcji i cechach ogólnych podpisów.

Tab. 1. Zsumowane dane dotyczące podobieństw podpisów członków 26 rodzin

Nr rodziny	Podobieństwa podpisów wskazujących na pokrewieństwo członków rodziny	Uwagi
1	Babka–córka (matka) Matka–córka (respondent)	Mamy podobieństwo
2	Dziadek–córka (matka) matka–córka (respondent)	Mamy podobieństwo
3	Matka–syn Babka–syn (tata)	Mamy podobieństwo
4	Dziecko (respondent), matka, ojciec, babka, prababka	Nie ustalono podobieństwa (brak znaczącego pokrywania się transkrypcji podpisów i cech ogólnych)
5	Matka–córka Ojciec–syn	Mamy podobieństwo
6	Respondent, siostra, matka, ojczym, przyjaciół, ciocia (wiele niespokrewnionych osób)	Nie ustalono podobieństwa (brak znaczącego pokrywania się transkrypcji podpisów i cech ogólnych)
7	Ojciec–córka (respondent) Ojciec–córka II Siostra–siostra	Mamy podobieństwo
8	Respondent, babka, dziadek	Nie ustalono podobieństwa (brak znaczącego nakładania się w transkrypcji podpisów i ogólnych cech)
9	Respondent, babka, dziadek, matka, ojciec	Mamy podobieństwo
10	Brat ojca–ojciec–córka Babka–córka (matka)	Mamy podobieństwo

Nr rodziny	Podobieństwa podpisów wskazujących na pokrewieństwo członków rodziny	Uwagi
11	Nie określono stanu cywilnego	Nieustalone więzy pokrewieństwa
12	Babka–córka (matka)	Mamy podobieństwo
13	Babka–córka	Babka z chorobą Parkinsona
14	Matka–córka Matka–córka	Dwie rodziny: matka i córki z dwóch małżeństw
15	Matka–syn–córka Brat–siostra	Mamy podobieństwo
16	–	Nieustalone więzy pokrewieństwa
17	Babka–wnuk	Mamy podobieństwo
18	Respondent, matka, ojciec, siostra	Nie ustalono podobieństwa (brak znaczącego nakładania się w transkrypcji podpisów i ogólnych cech)
19	Matka–syn–córka Brat–siostra	Mamy podobieństwo
20	Matka–córka Teściowa–matka	Mamy podobieństwo Po ślubie
21	(Babka + dziadek) – córka (matka) Matka–dwie córki Siostra–siostra	Mamy podobieństwo
22	Respondent, matka, babka, dziadek	Nie ustalono podobieństwa (brak znaczącego nakładania się w transkrypcji podpisów i ogólnych cech)
23	Matka–córka	Mamy podobieństwo
24	Dziadek–syn (ojciec)	Mamy podobieństwo
25	Respondent, matka, przyjaciel	Nie ustalono podobieństwa (brak znaczącego nakładania się w transkrypcji podpisów i ogólnych cech)
26	Babka–córka (mama) – córka	Mamy podobieństwo

Źródło: badania własne.

Analizując przedstawiony materiał eksperymentalny, zauważono, że podpisy krewnych niektórych rodzin są praktycznie do siebie niepodobne, różnią się strukturą i cechami ogólnymi, takimi jak: nachylenie, rozbieg, wielkość elementów, wyrobienie (por. ryc. 2).

Ryc. 2. Podpisy członków tej samej rodziny (inna struktura, różne cechy ogólne: nachylenie, rozpęd, wielkość, wyrobienie)

Źródło: badania własne.

Analiza wyników eksperymentu wykazała, że w 18 z 26 rodzin ustalono podobieństwa w podpisach 32 par krewnych (matka–córka, ojciec–syn itp.); struktura podpisów i większość cech ogólnych (transkrypcja i spójność, wielkość, pochylenie, rozpęd) były zbieżne.

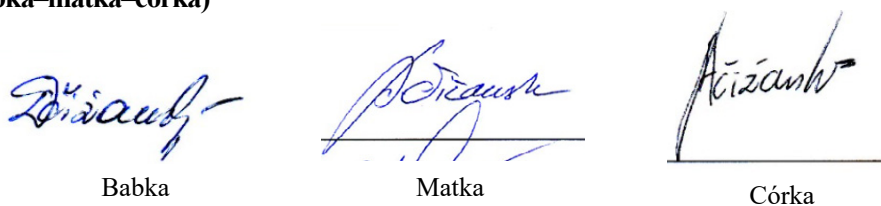
Tab. 2. Pokrewieństwo członków rodzin, których podpisy miały określone podobieństwo: zbliżoną strukturę i przynajmniej niektóre cechy ogólne (transkrypcja i spójność, wielkość, pochylenie, rozpęd)

Wiersz/Nr	Pokrewieństwo	Liczba par z ustalonym podobieństwem podpisów
1	Matka–córka	15
2	Matka–syn	4
3	Ojciec–córka	4
4	Ojciec–syn	2
5	Bracia, siostry	4
6	Babcia–wnuk	1
7	Teściowa–synowa	1
8	Niemożliwe do ustalenia pokrewieństwo	1

Źródło: badania własne.

W jednej rodzinie podpisy przedstawicieli trzech pokoleń (babka–matka–córka) okazały się bardzo podobne (Ryc. 3).

Ryc. 3. Podobieństwo podpisów członków jednej rodziny (trzy pokolenia: babka–matka–córka)

Źródło: badania własne.

Analiza podpisów w rodzinie nr 20 wskazuje na bardzo wyraźną transmisję ogólnych cech podpisów w trzech pokoleniach. W tych podpisach wybierana jest transkrypcja literowa. Taką transkrypcję wybrała młoda osoba (19-letnia córka), co jest rzadkim przypadkiem we współczesnej praktyce, ponieważ obecnie młodzi ludzie, którzy coraz częściej zmieniają pismo ręczne na tekst drukowany komputerowo, niewiele pisząc, wolą proste struktury i krótkie podpisy. W podpisach tej rodziny zauważa się charakterystyczną zbieżność ich transkrypcji:

„D” – „č” – „i” – „ž” – „a” + „u” + zawijas (końcowy element podpisu) (pierwszy podpis);

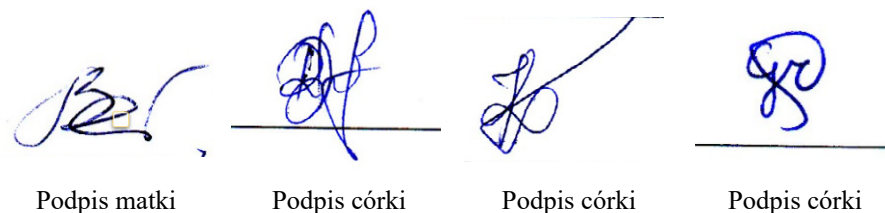
„D” – „č” – „i” – „ž” – „a” + „u” + „s” + zawijas (końcowy element podpisu) (drugi podpis);

„A” – „č” – „i” – „ž” – „a” + „u” + zawijas (końcowy element podpisu) (trzeci podpis).

We wszystkich podpisach pierwsza litera imienia jest znacznie większa (wydłużona w pionie) niż pierwsza litera nazwiska, której wielkość jest zgodna z rozmiarem innych małych liter. Charakterystyczna dla tych podpisów jest spójność (integracja): litery „iža” są pisane rozdzielnie, a litery „au” – łącznie. Należy zwrócić uwagę na pisanie górnych elementów „au”: górny element „a” jest większy niż kolejne elementy „u”. We wszystkich trzech podpisach osoby nie łączą litery „i” z następną literą, ponieważ najpierw umieszczają kropkę na „i”, a dopiero potem piszą następną literę. W wyrobionym piśmie odręcznym kropka jest często umieszczana nad danym znakiem dopiero po napisaniu określonej kombinacji liter. Wydłużenie pierwszych liter podpisu pionowo w dół oraz ukierunkowanie zawijasa w górę również wskazuje, że do tworzenia podpisu wykorzystano próbkę podpisu starszego członka rodziny.

Analizując materiał eksperymentalny, stwierdzono, że w niektórych przypadkach w podpisach członków rodziny znajdujemy tylko kilka lub nawet jeden element podobieństwa, np. może to być długość podpisu (Ryc. 4).

Ryc. 4. Długość podpisów członków jednej rodziny (rodzina nr 21, matka i trzy córki)

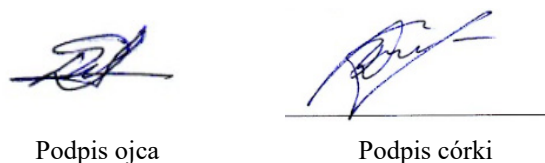
Źródło: badania własne.

Analizując materiał prezentowanego eksperymentu, stwierdzono, że długość podpisów starszych członków rodziny wpływa również na długość podpisów młodszych członków rodziny (rodzina nr 21).

Materiał uzyskany podczas eksperymentu pozwala stwierdzić, a raczej postawić hipotezę, że dzieci częściej wybierają przykład podpisu matki. Matki częściej zajmują się dokumentami dzieci: zabierają dzieci do placówek medycznych, zarządzają dokumentami szkolnymi i klubowymi, dzięki czemu dzieci po prostu częściej widzą podpisy matki i dostosowują do nich cechy wizualne swoich podpisów.

Są jednak rodziny, w których młodsze pokolenie używa jako przykładu podpisów ojca (rodzina nr 5).

Ryc. 5. Podpis ojca stał się wzorem dla podpisu córki

Źródło: badania własne.

Kopiuwanie struktury podpisów doskonale oddaje przykład rodziny nr 10 (Ryc. 6).

Ryc. 6. Podobieństwa w strukturze podpisów członków rodziny

Źródło: badania własne.

Podpisy są wykonywane z użyciem pierwszej litery imienia i pierwszej litery nazwiska. Początek podpisów:

monogram „RD”,
„A” – kropka – „D”,
„I” – kropka – „D”.

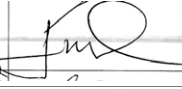

Wszystkie te podpisy charakteryzują się wyraźnym (dużym) końcowym elementem (zawijaszem). Ciekawostką jest, że we wszystkich podpisach mamy zmienne nachylenie osi niektórych gramm: monogram w pierwszym podpisie ma oś pionową, a końcowy element (zawijas) – lewe pochylenie. W drugim podpisie oś litery „A” jest prawie pionowa, a oś końcowego elementu (zawijasa) ma prawe pochylenie. W trzecim podpisie oś inicjałów „I.D.” ma prawe pochylenie, a oś końcowego elementu (zawijasa) jest pionowa. Takie zjawisko nie jest raczej powszechne, ale w tym przypadku przejawia się w podpisach rodzinnych.

Należy podkreślić, że ten pilotażowy eksperyment został przeprowadzony przez złożenie tylko po jednym podpisie przez poszczególnych respondentów, pojedynczy podpis zaś w ogóle nie oddaje zmienności podpisów piszącego. Gdyby złożono więcej podpisów respondentów i z różnych okresów, pojawiłoby się zapewne znacznie więcej podobnych podpisów członków rodziny. Ponieważ podpis jest „żywym” (dynamicznym) śladem grafizmu ręcznego, może się różnić w zależności od warunków kreślenia, stanu psychofizycznego piszącego i innych czynników: może być dłuższy lub krótszy, zawierać większe lub mniejsze znaki, może mieć nawet inne nachylenie w zależności od kąta nachylenia powierzchni, na której jest podpisywany, dokument, czy różnego tempa w zależności od wagi dokumentu. Nawet transkrypcja podpisów może ulec zmianie: ważne dokumenty są często podpisywane dłuższymi podpisami zawierającymi więcej elementów (nieliterowych i uzupełniających), litery imienia i nazwiska są bardziej czytelne. Niektóre dokumenty są podpisywane pośpiesznie, w pozycji niewygodnej (np. podpisy za towar dostarczony przez kuriera) i w takich przypadkach podpisy są uproszczone, a pewne ich elementy – pominięte lub zredukowane. Zmienność podpisu jest więc jego właściwością wspólną dla każdego człowieka. Tej cechy nie udało się przeanalizować podczas eksperymentu, gdyż badacze dysponowali tylko jednym podpisem.

Należy wspomnieć o jeszcze jednej ważnej cesze podpisów, która nie była łatwa do oceny – stopniu ich wyrobienia. Najmłodsze pokolenie (studenci, którzy złożyli podpisy) używało ich tylko przez 3–4 lata. Osoba świadomie tworzy swój podpis zwykle w wieku 16 lat, kiedy otrzymuje dokument tożsamości (paszport lub dowód osobisty). W związku z tym czas posługiwania się podpisem jest bardzo krótki, potrzeba podpisywania nie jest obecnie zbyt częsta (podpis własnoręczny jest zastępowany podpisem cyfrowym), a sam podpis zwykle nie prezentuje wysokiego poziomu wyrobienia, takiego jak u rodziców i dziadków, którzy używają ukształtowanego podpisu od wielu dziesiątek lat i u których nawyk podpisywania się jest trwały. Mniejsze wyrobienie podpisów u młodszego pokolenia nie było postrzegane jako różnica podczas eksperymentu, ponieważ młodzi respondenci nie mieli czasu na rozwijanie tej umiejętności.

Eksperyment dostarczył również ciekawych obserwacji dotyczących tradycji kolejności rozmieszczania pierwszych liter podpisu. Dzieci zwykle wybierają kolejność inicjałów swojego imienia i nazwiska na przykładzie swoich rodziców. Jakże zatem są trendy w tworzeniu podpisów z rozmieszczeniem inicjałów?

Tab. 3. Osobliwości początkowych elementów podpisów (monogramów)

Wiersz/ Nr	Struktura początkowych elementów podpisów	Liczba	Wzór podpisu	Imię i nazwisko
1	Pierwsze litery imienia i nazwiska	99		Danutė V.....ienė
2	Pierwsze litery nazwiska i i imienia	13		Marijus Č.....kas
3	Początek literowy nazwiska	15		Vaidilutė M.....ienė
4	Nieczytelne znaki	18		Simonas D.....ius
5	Nie nadaje się do identyfikacji	2		Regina S.....ienė

Źródło: badania własne.

Łącznie złożono 147 podpisów, których początek opisuje tabela 3.

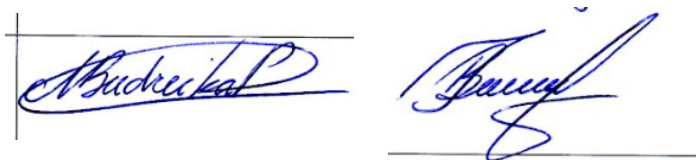
Wyniki eksperymentu pozwalają na wstępny wniosek, że w XXI wieku podpisy młodych ludzi powstają pod wpływem podpisów starszych członków rodziny. Najczęściej wybierane są: podobny początek podpisu, jego długość, struktura (elementy literowe lub nieliterowe, końcowy element podpisu – zawijas), kolejność liter imienia i nazwiska.

Takie obserwacje mają również wpływ na praktykę ekspercką. Podczas badania podpisów osób spokrewnionych (w takich przypadkach bardzo ważne jest przekazanie ekspertowi informacji na ten temat) konieczne jest dostarczenie ekspertom większej liczby próbek porównawczych podpisów, aby określić granice zmienności podpisów, możliwości i standardy graficzne podpisującego oraz umiejętność naśladowania.

W praktyce w przypadku podania informacji, że badane podpisy mogły być wykonane przez braci, siostry lub innych bliskich członków rodziny, eksperci oceniają ryzyko ze względu na możliwość podobieństwa rodzinnego pisma/podpisów i zwykle zwracają dużą uwagę na ilość i jakość materiału porównawczego w celu oceny możliwości grafomotorycznych wykonawców podpisów, umiejętności naśladowania pisma/podpisów; muszą też oceniać i porównywać kompleksy cech ogólnych i szczegółowych zarówno podpisów, jak i pisma. Wyniki omawianego eksperymentu

pozwalają na wstępną opinię, że jeżeli mamy do czynienia z wyrobionym charakterem podpisów członków rodziny, a ich transkrypcja jest analogiczna lub zbliżona, to prawdopodobieństwo możliwości naśladowania podpisu innego członka rodziny jest wystarczająco duże. Zatem badanie podpisów spokrewnionych osób stwarza szereg problemów w praktyce eksperckiej. Poniżej zaprezentowane są podpisy ojca i syna odznaczające się wysokim stopniem wyrobienia (rodzina nr 15) (Ryc. 7).

Ryc. 7. Podpisy ojca i syna odznaczające się wysokim stopniem wyrobienia

Źródło: badania własne.

Z praktyki eksperckiej znane są przypadki, kiedy ze względu na małą ilość materiału graficznego (bardzo krótkie podpisy) lub uproszczoną transkrypcję, składającą się z kilku cyklicznie powtarzających się elementów, biegły nie może ustalić minimalnego zestawu cech niezbędnych do identyfikacji.

W praktyce jednego z autorów tego artykułu zdarzył się przypadek, w którym nie dało się ustalić, czyj podpis, wnuczki czy babki, pojawił się w dokumencie potwierdzającym odbiór pieniędzy. Podpis w transkrypcji literowej „Kl...kaja” odpowiadał nazwisku wnuczki i babki. Podpis wnuczki był niewykształcony, ponieważ miała oznaki upośledzenia umysłowego i nie ukończyła nawet szkoły podstawowej. Babka zaś miała chorobę Parkinsona. W obu przypadkach nie udało się ustalić w próbkach podpisów wystarczającego stałego kompleksu cech identyfikacyjnych, które pozwoliłyby jednoznacznie stwierdzić, kto podpisał dokument.

Podsumowując wyniki eksperymentu, można stwierdzić, że pilotażowe badania podpisów rodzinnych wykazały, iż mają one sens nie tylko z naukowego punktu widzenia, ale mogą być również przydatne w praktyce eksperckiej. Jednocześnie zauważono, że eksperyment wymaga pewnej korekty i musi obejmować znacznie większą liczbę uczestników.

Wnioski

1. Znaczenie podpisu w życiu społecznym pozostaje bardzo wysokie. W procesie socjalizacji młody człowiek musi przyjąć odpowiedzialność za niektóre swoje decyzje, czemu często towarzyszy podpis. Badania pilotażowe były ukierunkowane na zbadanie wpływu podpisów członków rodziny na proces formowania podpisu młodego człowieka. Wymogi ustalone w eksperymencie spełniały podpisy 26 rodzin (łącznie złożono 147 podpisów). Podczas eksperymentu zwrócono uwagę na strukturę (transkrypcję, obraz ogólny) i ogólne cechy podpisów. Za podobne podpisy uważano

te, których struktura (literowa, nieliterowa, mieszana) i większość ogólnych cech (rozmiar, impuls pochylenie itp.) były zbieżne.

2. Wyniki eksperymentu pozwalają na wstępny wniosek, że i w XXI wieku na proces formowania się podpisów młodych ludzi mają wpływ podpisy starszych członków rodziny. Najczęściej wybierane są: podobny początek podpisu, długość podpisu, struktura (elementy literowe lub nieliterowe, zawijas), kolejność liter imienia i nazwiska.

3. W trakcie badań stwierdzono, że podpisy większości rodzin biorących udział w eksperymencie są w mniejszym lub większym stopniu podobne. Podobieństwo to określa ogólny ich obraz: transkrypcja podpisów i naśladowanie cech ogólnych.

4. Wyniki badania mają charakter wstępny, ale pozwalają uznać, że podpisy innych członków rodziny w wielu przypadkach wpływają na proces kształtowania się podpisu młodego człowieka. Podsumowując wyniki eksperymentu, można stwierdzić, że pilotażowe badanie podpisów członków rodzin wykazało, iż ma ono sens nie tylko z naukowego punktu widzenia, ale może być również przydatne w praktyce eksperckiej. Jednocześnie zauważono, że eksperyment wymaga pewnej korekty, konieczne jest przeprowadzenie znacznie szerszego badania, w tym na poziomie międzynarodowym.

Bibliografia

Literatura

- Feluś A., *Podpisy. Studium z pismoznawstwa kryminalistycznego*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1987.
- Grzeszyk-Kiliańska E., *Leworęczność jako proces lateralizacji człowieka na przełomie ontogenezy*, w: R. Cieśla (red.), *Współczesne wyzwania wobec badań dokumentów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2021.
- Hecker M.R., *Traktat über den Wissenschaftlichkeitsanspruch der Forensischen Schriftvergleichung*, Kolonia Limited, Wrocław 2000.
- Ignatjeva J., Masiulienė J., *Kriminalistinės rašysenos ekspertizės istorinė raida Lietuvoje 1918–2000 m.*, „Jurisprudencija” 2001, t. 23 (15).
- International Literacy Statistics: A Review of Concepts, Methodology and Current Data*, UNESCO Institute for Statistics, Montreal 2008.
- Keturkienė M., *Vaikų ir jų tėvų rašysenų ypatumai*, w: *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija, Vilnius 2020, nr 16.
- Koziczak A., *Autofalszerstwo*, Difin SA, Warszawa 2020.
- Kurapka E., Malewski H., Palskys E., Kuklianskis S., *Kriminalistikos technikos pagrindai (vadovėlis)*, Eugrimas, Lietuvos teisės akademija, Vilnius 1998.
- Malewski H., *Autografy Adama Mickiewicza w aktach Komisji Śledczej N. Nowosilcewa w sprawie Towarzystwa Filaretów*, w: R. Cieśla (red.), *Dokument i jego badania*, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
- Malewski H., Žalkauskienė A., *Problematyka badania pisma osób nietrzeźwych i jego znaczenie w ustalaniu faktów prawnych*, w: Z. Kegel (red.), *Aktualne tendencje w badaniach*

- dokumentów. *Materiały XIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma*, Wrocław 2008, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Malewski H., Žalkauskienė A., *Self-falsifications or the variants of the signature*, „Document Various Specification” 2000, nr 1.
- Malewski H., Žalkauskienė A., *Tyčia iškraipytų asmeninių parašų tyrimas*, „Jurisprudencija” 2000, t. 18 (10).
- Malewski H., Žalkauskienė A., *Umyslna falsyfikacija własnego podpisu w celu zakwestionowania jego autentyczności*, w: Z. Kegel (red.), *Problemy dowodu z dokumentu. Materiały VIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma 17–19 czerwca 1998 r.*, Katedra Kryminalistyki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.
- Palskys E., *Kriminalistinis dokumentų tyrimas*, Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Vilnius 1978.
- Syrotenko N.V., Tamošiūnaitė R., Abrosymova V.G., *Forensic research on short signatures*, „Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics” 2020, t. 22, nr 2.
- Tamošiūnaitė R., *Eksperimentinių pavyzdžių ruošimas rašysenos objektų tyrimui*, „Jurisprudencija” 2005, t. 66 (58).
- Tamošiūnaitė R., *Parašo ir vardinio įrašo tyrimo problemos rašysenos ekspertizėje identifikuojant asmenį*, „Jurisprudencija” 2004, nr 53 (45).
- Tamošiūnaitė R., *Rašysenos ekspertizė Lietuvos teismo ekspertizės centre: dabartis ir ateities tendencijos*, w: H. Malevski, V. Shepitko, V. Tishchenko, *Криміналістика та судова експертологія: наука, навчання, практика*, 14 Міжнародний Конгрес, 13–15 вересня, Т. 2, Гельветика, Одеса 2018.
- Tomaszewski T., *Czy łatwo odróżnić podpis ojca od podpisu syna, tj. o próbie opracowania metodyki badań pisma podobnego*, „Człowiek i Dokumenty” 2022, nr 65.
- Tomaszewski T., *Dylematy biegłego pismoznawcy w badaniu paraf*, „Człowiek i Dokumenty” 2021, nr 63.
- Widła T., *Ekspertyza sygnatury malarskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016.
- Изюмов Р.Н., Устинов В.В., *Почерковедческое исследование подписей, выполненных родственниками*, w: *Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях*, Материалы VII международной научно-практической конференции, Московский государственный юридический университет имени О. Е. Кутафина (МГЮА), Москва 2019.

Konflikt interesów

Brak

Źródło finansowania

Brak